

Udruga Hrvatska izvandomovinska lirika

Srećko LISTEŠ,

Agencija za odgoj i obrazovanje, podružnica Split

Izvorni znanstveni rad
(primljeno: 20. kolovoza 2017.)
UDK 821.163.42:061.2
061.2(497.5-87):82

Udrugu Hrvatska izvandomovinska lirika osnovala je skupina hrvatskih emigranata u Americi okupljena u okviru Hrvatskoga svjetskog kongresa. Uključivanjem i pjesnika iz Europe, udruga se osamostaljuje i od godine 2000. objavljuje jednu zajedničku pjesničku zbirku godišnje. Ova je pjesnička skupina i generacijski i poetološki heterogena, članovi su postigli različite stupnjeve i vrste naobrazbe. Neki borave u emigraciji, dio se vratio u domovinu, a dio boravi i u domovini i u zemlji primateljici. Dio ovih pjesnika samostalno objavljuje poeziju, a neki do čitatelja dolaze samo u zajedničkim zbirkama. Njihovi su ciljevi očuvanje i promicanje hrvatskoga jezika u svijetu, osobito izvornih, čakavskih, kajkavskih i štokavskih, mjesnih govora koje su ponijeli iz domovine i suradnja među Hrvatima izvan domovine i djelovanje u zaštiti hrvatskoga identiteta u svijetu. Osim shematiziranih, tipično emigrantskih, poruka o povratku i ideologijskim motivima, u ovoj se poeziji pojavljuju i egzistencijalistički, hermetični i postmoderni naslovi, kojima ne prate ni domovinska književna kretanja ni književne struje u zemljama primateljicama. Zahvaljujući novim komunikacijskim modusima globalnoga sela, ova skupina emigranata ruši dosadašnji koncept stabilnih i nestabilnih emigrantskih skupina.

Ključne riječi: Udruga Hrvatska izvandomovinska lirika, hrvatska emigrantska književnost

I.

Kad raspravljamo o emigrantskoj književnosti, uvijek nam se nameću različita pitanja, a najvažnija su vezana za modus komunikacije emigrantske produkcije s recipijentima, za odnos prema domovinskoj književnosti i pitanje modela i obrazaca emigrantske književnosti.

Rasprave o hrvatskoj emigraciji, osobito u 19. i 20. st., vode se oko prisilnog ili dobrovoljnog iseljavanja iz domovine u strane zemlje zbog gospodarskih, političkih, vjerskih i drugih uzroka. Veliki val iseljavanja započeo je polovicom devetnaestoga stoljeća, najprije u prekomorske zemlje, gdje su se Hrvati trajno naselili stvarivši skupinu *stabilnih* emigranata. U europskim su se zemljama hrvatski emigranti ponašali različito — neki su se vraćali, a ne-

ki ostajali u zemljama primateljicama, ustanovivši skupine *stabilnih* i *nestabilnih* emigranata.

Nakon II. svjetskog rata većinu hrvatskih emigranata svrstavamo u veliku skupinu političkih emigranata bez obzira na to radi li se o ljudima koji su domovinu napustili tijekom svibnja 1945., napuštali je bijegom preko granice nakon II. svjetskog rata i uspostave socijalističkog jednopartijskog režima u domovini, ili nakon što je komunistička partija *otvorila granice*, što su većinom iskoristili Hrvati odlaskom na *privremeni rad u inozemstvo*. Sve su se te skupine osjetile nestabilnima i prisilnim emigrantima. Prolazile su putovima samoodržanja i preživljavanja pa tek nakon toga i ubrzanoga samoorganiziranja. U oskudici su radile i na osvješćivanju hrvatske emigracije i pripremi za borbu protiv ideoloških suparnika u domovini.

Za fenomen emigrantske književnosti važno je pitanje zajednice izdvoje-
ne u poretku kakav vlada u sredini zemlje primateljice. U domovini, zemlji podrijetla, jasno je izgrađena dijakronija i sinkronija, pa su emigrantski pisci sučeljeni s mogućnostima povezivanja, ali bez prostornoga kontinuiteta. Vremenski i prostorni diskontinuitet obilježje je hrvatske emigrantske književnosti, odnosno emigrantska hrvatska književnost prema domovinskoj nije u interaktivnom odnosu i uzajamnoj intertekstualnoj međuovisnosti. U prostornom diskontinuitetu i Boris Škvorc¹ vidi put prema gubitku vremenskoga kontinuiteta jer se, kako kaže, na temelju dislociranog stanja hrvatske zajednice izvan domovine usaduju u položaj drugosti. Mislimo da se odvojenost od matice razlaže u drugosti i prema totalitetu većine u zemlji primateljici i prema matici. Naime, Škvorc pretpostavlja svijet »*imaginarne Hrvatske* koja nije mimeza stvarne zemljopisno postojeće zemlje, već mita o toj zemlji izgrađenog na temelju nostalgične čežnje za domom, kakve više u stvarnosti nema.«² Hrvatska je državnost, naime, podržavani mit, u stvarnosti održavan nekim elementima državnosti i samopoštovanja. Povijesna je činjenica da su Hrvati stoljećima bili u različitim državnopravnim zajednicama s drugim narodima, redovito okupatorima hrvatske zemlje. Činjenica je, međutim, da su Hrvati na kulturnom polju (p)održavali mit o svojem identitetu, pa su među prvima u Europi tiskali knjige svojim pismom na svojem jeziku i u svojoj zemlji, među prvima su dobili spjev na nacionalnomu jeziku, sastavili prvu gramatiku i tiskali časopis narodnim jezikom. To je podržavanje mita o hrvatstvu moglo u emigraciji graditi nostalgične čežnje, osobito onih skupina koje su poražene napustile domovinu u svibnju 1945. Uspostavom neza-

¹ Usp. Boris ŠKVORC, *Australski Hrvati: mitovi i stvarnost. Rasprave i eseji o hrvatskoj emigrantskoj književnosti, egzilantima i imaginarnoj Hrvatskoj*, Zagreb, Matica iseljenika, 2005.

² Isto, 78.

visne države Republike Hrvatske³ taj mit je mogao postati pasivan jer se više ne može govoriti o nepostojanju nacionalne države. Tako je narušena i moguća stabilnost i nestabilnost emigranata u zemljama primateljicama jer su politički protivnici komunističkoga režima prestali biti »narodni neprijatelji« i vratili su se u domovinu.

U jednom od važnijih priloga u emigrantskoj *Hrvatskoj reviji* Vinko Nikolić se pitao o vrijednosti književnih djela koja je neumorno objavljivao tijekom četrdesetogodišnje nade u povratak.⁴ On primjećuje da se i životne prilike odražavaju kroz književnosti. Poezija napisana na hrvatskomu jeziku sama po sebi je hrvatska poezija; međutim o književnoj vrijednosti valja raspravljati drugom metodologijom; od (samo)procjene jer se procjenjivanjem može upasti u zamku koju pred ocjenjivača postavlja mogućnost uvida u cjelokupnost domovinskog i emigrantskog pjesništva. Vinko Grubišić⁵ je primijetio da pisac u emigraciji ne mijenja tematiku, pa ni stil, koliko samu bit svojega pisanja jer se nove i naglo stečene zrelosti očituju u njegovu djelu.

Zanimljiv je stav emigrantskoga pjesnika, kritičara i estetičara Rajmunda Kuparea koji je u prilogu »Hrvatska umjetnička proza u izbjeglištvu (1945.—1960.)« u emigrantskoj *Hrvatskoj reviji* zaključio da je književna produkcija u hrvatskoj emigraciji uglavnom slaba.⁶ On ocjenjuje kako je mali broj djela koja hrvatska emigracija može strancima prikazati kao dokaz svoje stvaralačke snage, pa ta djela naziva dokumentima težnja i borbe za ideal. Izrečen u samo nekoliko rečenica, ovaj je stav rijedak slučaj da se pojavljuje disonantan ton među emigrantskim piscima vezan za njihovu književnu produkciju.

U predgovoru zbirke Udruge Hrvatska izvandomovinska lirika (HIL) iz godine 2000. Mate Maras piše kako je »čovjek (...) prema takvim pjesmama skeptičan, pomalo sumnja u cijeli taj posao, i pita što mu još treba čitati o tuđim nevoljama.«⁷ Za Vinka Grubišića »pjesnici s dvjema domovinama uvijek (su) nekako na mostu s kojega se najbolje vide brzaci života što promiču ispod njega.«⁸

³ Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske donio je Sabor Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. godine. Potpisnici dokumenta su: Ivan Matija, predsjednik Vijeća udruženog rada, Luka Bebić, predsjednik Vijeća općina, Ivan Vekić, predsjednik Društveno-političkog vijeća i Žarko Domljan, predsjednik Sabora.

⁴ Usp. Ante KADIĆ, »Hrvatsko emigrantsko pjesništvo«, *Hrvatska revija* 10 (1960) 4, 442-457.

⁵ Vinko GRUBIŠIĆ, *Hrvatska književnost u egzilu*, München — Barcelona, Knjižnica hrvatske revije, 1991., 37.

⁶ Usp. Rajmund KUPAREO, »Hrvatska umjetnička proza u izbjeglištvu (1945—1960)«, *Hrvatska revija* 10 (1960) 4, 458-468.

⁷ Mate MARAS, ur., »Predgovor«, *Šestero putnika*, Astoria, Hrvatska katolička misija, 2000., 7.

⁸ Vinko GRUBIŠIĆ, »Predgovor«, *Pisma mojoj Hrvatskoj*, Mario Višković, ur., Astoria, Hrvatska katolička misija, 2000., 13.

(Ne)stabilnost je narušena i novim modusima komunikacije. Znanost o književnosti pozabavila se stabilnim emigrantima; i u zemlji podrijetla i u zemljama primateljicama izgrađena je sinkronija i dijakronija, pa su se i emigranti sučelili s mogućnostima sučeljavanja s kulturnim i književnim trendovima prihvaćajući sve oblike povezivanja kao prednost za vlastito književno djelovanje. Vremenski i prostorni diskontinuitet utjecao je sve do postmodernizma na hrvatsku emigrantsku književnost, ali u okolnostima globalnoga sela prostorni je diskontinuitet počeo nezaustavljivo nestajati i na početku 21. st. više se ne može govoriti o stabilnim i nestabilnim emigrantskim skupinama.

II.

Udruga Hrvatska izvandomovinska lirika svoju je djelatnost razvila u sklopu Hrvatskoga svjetskog kongresa, od godine 2008. Pripreme za utemeljenje Udruge HIL počele su u studenom 1999. u Hrvatskoj katoličkoj misiji Astoria New York, a prva pjesnička večer HIL-a održana je 2. travnja 2000. Manifestaciju su organizirali Nada Pupačić, Mario Viskovich, Radoslav Koštan, Ivan Dobra, Viviana Knapić, Jadranka Boljunčić i Neala Borovina, uz potporu don Roberta Zubovića, župnika u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Astoriji. Sudjelovali su i Mate Maras, savjetnik za kulturu u hrvatskomu veleposlanstvu u Washingtonu i recenzent prve zbirke HIL-a, Vjekoslav Krsnik, urednik tjednika *Croatian American Times* i Zlatko Hriljac, moderator prve njujorške pjesničke večeri.

Od 3. srpnja 2000. do danas predsjednica Udruge je Nada Pupačić. Udruga je donijela Pravilnik pjesničke udruge HIL-a i izabrala prvu upravu. Emigrantski pjesnici iz Europe uključili su se u udrugu godine 2007. na 7. susretu pjesnika u Chicagu *Most preko Atlantika*. Ciljevi Udruge su očuvanje i promicanje hrvatske riječi, osobito izvornih mjesnih govora koje su pjesnici donijeli iz domovine ili naslijedili od svojih roditelja i djedova. Važan cilj Udruge je povezivanje i jačanje suradnje među zajednicama Hrvata izvan domovine u njihovu zajedničkom djelovanju u zaštiti svojega identiteta u svijetu.

III.

U Nikolićevu je emigrantskomu životu (1945.—1990.) književnu produkciju u emigraciji, isprva, određivala poruka jer je emigrantski znak postojao ekstremno shematiziran temom, odnosom prema domovini i njezinu političkomu ozračju i ideji. Žanrovsku je strukturu emigrantske književnosti, dakle, određivao semantički aspekt pa je brzo postalo jasno da će lirska poezija i memoarska proza prevladavati emigrantskom književnošću. Shvativši da se uspjeh nacije može dokazati samo uspješnom državnom organizacijom, hr-

vatski su politički emigranti u svoju službu stavili književna djela oslonjena na povijesni i nacionalni kontekst. O tomu je pisao i Jaus: »Historijska se implikacija pokazuje u tome što se razumijevanje prvih čitatelja može nastavljati i obogaćivati u lancu recepcija od generacije do generacije, dakle odlučuje i o povijesnom značenju djela i pokazuje njegov estetski položaj.«⁹

Dok čitamo poeziju često od prvih stihova počinjemo (re)interpretirati ono što osjećamo dok ju čitamo; u novije doba to je refleksija na fenomene koji nas okružuju pa čak i na naš socijalni svijet. Poezija beznađa i bespomoćnosti još uvijek je važna za književnost i kao da ju ništa ne može udaljiti s uredničkih stolova, knjižarskih polica i naših domova. Uklapa li se u tu sliku emigrantska poezija?

Izučavanje emigrantske hrvatske književnosti donijelo je dobre rezultate. Objavljen je veći broj knjiga i radova u zbornicima i časopisima (Vinko Grubišić, Dubravko Jelčić, Slobodan Prosperov Novak, Vinko Brešić, Srećko Listeš, Šimun Šito Ćorić, Branimir Donat i dr.).¹⁰ Do godine 1991. tisak i distribucija emigrantskih časopisa i knjiga većim su dijelom smatrani neprijateljskom djelatnošću, pa nije rijetkost da su književni radovi tiskani u samizdatu, lošim tehnikama, bez novčane potpore drugih emigranata. Nakon godine 1991. očekivano je da će se takva praksa barem smanjiti, ali sve zajedničke pjesničke zbirke HIL je objavio osobnim sredstvima svojih članova, pa te knjige valja smatrati samizdatima. Sve su dostupne u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Dvadeseto je stoljeće dugotrajno doba nemira i razdoblje naučene bespomoćnosti. Živeći u ratovima i hladnoratovskim sukobima, ljudi su počeli vjerovati da ne mogu utjecati na zbivanja pa čak ni na vlastite živote. Prepuštali su se elitama i tako izgradili razlike u stavovima među skupinama. Hrvatski su emigranti politički djelovali smatrajući svojom misijom uspostavu hrvatske države. Nakon svibnja 1945. mnogi su napustili domovinu, a desetljećima su im se priključivali prebjezi, *gastarbajteri* i drugi, osobito intelektualci što su napuštali domovinu radi boljih radnih uvjeta i napretka u znanosti. Dolaskom u zemlje primateljice uspostavili su ozračje neslaganja i između sebe i prema domovinskim političkim prilikama. Politička misija, političko pa kulturalno neslaganje oplođeni su književnim djelima kojima se mogu uspostavljati sredstva nad recepcijom poruke. Hrvatska emigrantska poe-

⁹ Hans Robert JAUSS, *Estetika recepcije*, citirano prema Miroslav BEKER, *Suvremene književne teorije*, Zagreb, Matica hrvatska, 1999., 283.

¹⁰ Usp. Vinko BREŠIĆ, *Teme novije hrvatske književnosti*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 2001.; Šimun Šito ĆORIĆ, *45 emigrantskih pisaca*, Zagreb, Društvo hrvatskih književnika, 1991.; Branimir DONAT, *Različito i isto*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.; Srećko LISTEŠ, *Emigrantska Hrvatska revija*, Split, Naklada Bošković, 2015. i dr.

zija, tako, nije pratila književna kretanja u domovini, iako su emigrantski urednici redovito objavljivali prikaze referentnih književnih i znanstvenih djela. Ukorak s tim ta je poezija obrađivala tematsko-motivski kompleks nedovoljno poznat u domovini, a neke su teme u domovini bile tabu i nepoćudne.

Emigrantski su se književnici nakon svibnja 1945. rasuli po svijetu strahujući za život. Živjeli su na svim kontinentima nastojeći ubrzano izgraditi snažnu vjeru u povratak. Tomu su se ispriječile njihova uzajamna nesloga i domovinske prilike gdje je jednu diktaturu zamijenila druga, još pogubnija jer je bila dugotrajnija i imala i političku i financijsku potporu Zapada. Emigranti su izdaleka mogli promatrati kako komunistička vlast vrijeđa hrvatsku kulturu i identitet ponižavanjem Tina Ujevića, Dobriše Cesarića i drugih, kako mladi pisci ne mogu stasati jer im cenzura pregledava svaki redak, a vlastiti jezik moraju nazivati tuđim imenom.

Prijezir prema umjetničkomu stvaranju izražavan je naporima i zahtjevima ideologije da joj se umjetnost prilagodi i prikloni. U emigraciji je život sveden na opstanak, u mnogim su slučajevima hrvatski intelektualci radili manualne poslove da bi preživjeli. Pisци u domovini su znali, ogriješe li se o komunističku ideologiju, završit će u zatvoru ili u ponižavajućoj službi. Takvo je stanje Slobodan Prosperov Novak nazvao »ludačkom košuljom komunizma«. ¹¹ Međutim, mnogi su partizanski književnici intelektualci izgubili zavjaj, a s njim i arhetipsku slobodu. Najprije su modernisti, za njima nešto mladi krugovaši pa još mladi razlogovci utrli putove zgusnutomu izrazu, antipromidžbi ideologije skrivene u zakučastomu jeziku »dijeleći ga sa Srbima kao zdjelu bravetine u sočivici«. ¹² Inzistiranje na hrvatskoj drugoj modernoj u književnosti nakon Drugoga svjetskoga rata izaziva nedoumice jer su takve kvalifikacije put prema skrivanju istine o društvenim procesima. Naime, moderna se, prije svega, odlikuje silnim zamahom društvenih, kulturnih i gospodarskih promjena. U svojoj se eurocentričnosti ne može ograničiti na drugu polovicu devetnaestoga i početak dvadesetoga stoljeća, već seže duboko u prošlost, najmanje do šesnaestoga stoljeća, kada su jedna za drugom zaredale kulturne, političke i znanstvene evolucije i procesi. Poslije Drugoga svjetskoga rata svjetske su se civilizacije rascijepile i razdvojile po svim šavovima. U to su doba silina politike i razvoj tehnologije otvorili prostor globalizaciji, ali su veliki prostori ostali iza *željezne zavjese* koja je krila političke progone, strah i diktaturu. Licemjerna je politika smatrala Jugoslaviju

¹¹ Slobodan PROSPEROV NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti. Sjećanje na dobro i zlo*, sv. III, Split, Slobodna Dalmacija, 2004., 51.

¹² Ivan SLAMNIG, *Sabrane pjesme*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1990., 223.

zemljom *socijalizma po mjeri čovjeka*, ali je njezino društveno uređenje bilo diktatura komunističke elite, većim dijelom polupismene, koja je nastojala ograničiti i kanalizirati dodire sa svijetom, bez obzira na stalne težnje znanosti, stručne javnosti i umjetnika da se ostvari trajna komunikacija s ljudima u drugim zemljama, prije svega zapadnim. Stoga je teško utvrditi obrasce po kojima bismo modernu u Hrvatskoj opisali kao društveni fenomen ili pokret. Književnici su se najprije odali poeziji i simbolima ne bi li dovoljno uspješno sakrili poruku od komunističkih vlasti. Ono što modernu na svim meridijanima čini jednakom gospodarski je razvoj i stalna žudnja za materijalnim dobrima. Stoga možemo, barem uvjetno, modernu opisati kao doba gospodarskoga rasta i izgradnje društava u materijalnomu smislu, a njezinu nasljednicu, postmodernu, kao doba u kojemu se nastoji na razvijanju skladnijih i humanijih ljudskih odnosa. Materijalno, društvo je dobilo sve što treba i gotovo sve što želi pa se osvrnulo na čovjeka i posvetilo mu veći dio svoje stvaralačke energije. Članovi Udruge HIL domovinu su napustili zbog različitih razloga: političkih jer se nisu slagali s državnim uređenjem u kojemu su živjeli, stručnih jer su izvan domovine mogli bolje napredovati, gospodarskih jer su izvan domovine mogli živjeti u boljim materijalnim uvjetima. U svakom slučaju, svi se ti razlozi svode na jedan zajednički: neslaganje s političkim stanjem u domovini. Tako je i ova skupina hrvatskih emigranata, bez obzira na stabilnost ili nestabilnost emigrantskoga statusa, u trajnom stanju neslaganja s domovinskim politikama.

U zbirkama HIL-a objavljivali su pjesnici različitih naraštaja, od najstarije Anke Barmaz (rođ. 1917.), nešto mlađih Jerka Malinara (rođ. 1932.), Ante Antunovića Šušnjara (rođ. 1933.), Bozhe Deranje (rođ. 1935.), Marijana Karabina i Malkice Dugeč (rođ. 1936.) do Ivane Pavlik-Bickham (rođ. 1981.). Najviše bi pjesnika po rođenju, ne i književnim težnjama, moglo pripadati hrvatskim kvorumašima ili velikoj, a poetološki heterogenoj skupini postmodernista. Na emigrantske pjesnike *Bijela knjiga*¹³ nije utjecala jer su u svojoj biti ideologijski suprotstavljeni diktaturi i režimu u domovini. Stoga se ne služe alegorijskim diskursom i ne pišu o izmaštanim fantastičnim svjetovima.¹⁴

¹³ Zbog boje korica nazvana je *Bijela knjiga*, a sastavio ju je Centralni komitet Saveza komunističke Hrvatske pod vodstvom Stipe Šuvara. Izvoran je naziv »O nekim idejnim i političkim tendencijama u umjetničkom stvaralaštvu, književnoj, kazališnoj i filmskoj kritici, te o javnim istupima jednog broja kulturnih stvaralaca u kojima su sadržane politički neprihvatljive poruke«. *Bijela knjiga* objavljena je godine 1984. u doba kad su sve glasnjiji zahtjevi za demokratizacijom društva pa su sastavljači ovoga dokumenta nastojali utjecati represijom i zastrašivanjem, u čemu su desetljećima bili vrlo uspješni.

¹⁴ Primjerice, u domovini su vrijedna djela objavili fantastičari Pavao Pavličić, Dubravko Jelačić Bužimski, Veljko Barbieri i dr.

Na temelju analize zajedničkih pjesničkih zbirka ne mogu se objavljivati precizni rezultati jer bi valjalo pročitati sve što su pjesnici objavili u drugim zbirkama, moguće i u časopisima ili u svojim autorskim knjigama. Analizom važnijih tema u pojedinačnim objavljenim ciklusima može se zaključiti o onim pjesmama koje su objavljene u zbirkama HIL-a. Izbore pjesama nisu obavljali urednici, već su to učinili pjesnici predstavljajući pjesme po vlastitom izboru:

1. Pjesme o zavičaju, obitelji, nostalgiji, sjećanjima, izmještenosti, povratku u domovinu, gubitcima i čežnji, domoljubne pjesme (Marijan Karabin, Kata Raštigorac Šamonik, Mate Tafra, Marija Dubravac, Željko Erceg, Darinka Smintich Herceg, Malkica Dugeč, Marija Samardžić Fumić, Marija Franičević Jeličić, Anto Ivešić, Josipa Klostranec, Nasja Bošković Meyer, Ivan Puhalo, Antonio Sammartino, Loreta Muškardin, Mladen Vidaić, Silvana Brković-Krculić, Neala Borovina, Anđelko Galić, Ante Karlić Rava, Mario Višković, Jadranka Boljunčić, Viviana Knapić, Radoslav Koštan, Ivan Dobra, Vera Valčić Belić, Josip Bogović, Davor Božin, Dinko Zovko, Anka Barmaz, Bozho Deranja, Ante Prlić, Mario Višković, Anastazija Romić, Franjo Brkić, Gabriela Brajevich, Ivan Šamija, Vjekoslav Franetović, Darija Škunca Klanac, Ivanka Madunić Kuzmanović, Jerko Maticić, Anica Zdunić, Ana Ganza, Suzana Tkalčić, Petar Franjo Bašić, Anton Kikaš, Toma Periša, Ana Petrović, Krešo Čizmić, Ante Jurić, Jelena Radočaj, Željka Marija Čorak, Stevo Leskovac, Željko Maračić, Ante Antunović Sušnjar, Mirjana Matković Tomić, Jerko Malinar, Nada Pupačić).
2. Duhovne i religiozne pjesme, misaone i pjesme o čovjekoljublju (Ivan Župa, Anđelko Kruzičević, Loredana Kun, Dorothea Zeichmann, Loreta Muškardin, Neala Borovina, Anđelko Galić, Josip Bogović, Ivo Šoljan, Melkior Mašina, Zlata Ivezić, Ana Šoretić, Ivan Puhalo, Branka Grakalić, Ante Jurić, Ana Ganza, Suzana Tkalčić).
3. Pjesme o filozofijskim razmišljanjima, besmislu, egzistencijalna lirika (Marija Franičević Jeličić, Nada Pomper Gulija, Ivan Župa, Loredana Kun, Francesca Vidić Liebmann, Berislav Breljak, Dorothea Zeichmann, Branka Grakalić, Zoran Sova, Ivo Šoljan, Ivana Pavlik-Bickham, Branimir Brebrić, Blaženka Kos, Đuro Palaić, Katarina Pejaković, Nadica La Rosa, Anastazija Romić, Ljerka Totch Naumova).
4. Hermetične pjesme (Marija Franičević Jeličić, Loredana Kun, Božena Marcelić).
5. Pjesme napisane po uzoru na usmenu narodnu i/ili pučku poeziju (Kata Raštigorac Šamonik, Ivan Gerić, Franjo Brkić, Ivan Šamija, Milan Brao-

vac, Marija Matijašević, Anica Zdunić, Ante Karlič Rava, Ana Petrović, Krešo Čizmić).

6. Društveni komentari (Marijan Karabin, Berislav Breljak, Ivan Puhalo, Ivan Gerić, Ivan pl. Jelačić-Kajbuš).

7. Postmoderna poezija, slojevita (Loredana Kun, Božena Marčelić, Bran-ka Grakalić, Anton Perich, Dragica Rajčić, Ivana Bačić-Serdarević, Ivanka Sabolić Rukavina, Mario Kalfić).

IV.

Zbog ograničenja količine teksta, u ovom ćemo radu prikazati nekoliko primjera prema gornjoj tematskoj klasifikaciji objavljenih pjesničkih ciklusa u zbirkama HIL-a.

Najbrojnija je skupina pjesnika koji objavljuju svoje izbore pjesama o za- vičaju, domovini, gubitcima i sjećanjima na drage osobe. Sve su te pjesme oslonjene na zajednički motiv povratka. Pjesnik starijega naraštaja Marijan Karabin (rođ. 1936.) piše o hrvatskomu egzodusu izražavajući iskustva emi- grantskoga pjesnika i različitim pobudama da se napusti domovina: *Bilo ih je bitnih // a i onih sitnih; // od gole nevolje // do slobodne volje*. Pripada- jući naraštaju koji je doživio socijalističko otvaranje strogo nadziranih grani- ca gastarbajterima, Karabin progovara o boli kad se izgubi i volja i smisao povratka:

*Domovino,
zar ne znaš da boli
što naš se izlet
u egzodus pretvori;
i zar ne znaš kako pati
onaj kom povratak
smisao izgubi?*

*Ostadosmo!
Bez volje i namjere
baš kad za povratak
najljepše sazrjesmo.*

*Jer ti nisi spremna bila,
ptico mila,
polomljenih krila!*

Karabin ukazuje i žali za gubitkom dijela nacionalnoga identiteta (*Greho- ta*) jer Hrvati zaboravljaju svoj jezik, pa poziva sunarodnjake da ne veličaju sve strano i da uče svoju djecu hrvatskomu jeziku. Štoosova kritika odnaro- đivanja ponavlja se nakon sto pedeset godina u Karabinovim stihovima.

Dvije godine mladi, Mate Tafra (rođ. 1938.) domovini se javlja izdaleka, ne pristajući na pasivno nemanje identiteta. Njegove su pjesme refleksivne slike snažnih motiva iz Dalmacije, bez patetike. Tafra ne bježi od činjenica o odnosima unutar emigrantske zajednice i izvan nje, osobito s ljudima u domovini, pa prihvaća osobnu odgovornost, što uključuje pozitivne i negativne posljedice vlastitih izbora:

*Rasuli se biseri,
po cijelome svijetu,
a mi se nekad vraćamo,
ljeti.*

Povratak je za Tafra ne samo najvažnija tema, već o njoj rusoovski progovara u ime svih koji čeznu za domovinom: život u njemu izaziva rane, nastoji se vratiti jednostavnosti, iskrenosti i neposrednosti. Za njega je domovina prostor slobode, kad se vrati napunit će se energijom i ispuniti svoju istinsku bit:

*On se vratio:
šapću zidovi stazama,
mjesec zvijezdama,
valovi plažama,
sunce oblaku,
jugo morima,
bura krošnjama,
kiše potocima,
zora danu,
da izliječi ranu.*

Po svojoj temeljnoj definicija duhovne i religiozne pjesme izražavaju vjerski osjećaj, a vjerska su nadahnuća važan tematski lirski kompleks u emigraciji. Nalazeći se u svijetu posvećenosti Bogu, ova se lirika usko vezuje uz vjeru u vječnost, važnost nematerijalnog pred materijalnim i ovozemaljskim, moral kao označitelj i temeljno načelo za razvijanje uzajamnih ljudskih odnosa.

Melkior Mašina (rođ. 1941.) svoje izabrane pjesme posvetio je kršćanskomu nadahnuću kao trajnoj vrijednosti na tragu slavnihi prethodnika Nikole Šopa (u domovini), Antuna Bonifačića i Rajmunda Kuparea (u emigraciji). Mašina se, u formalnomu smislu, ne libi rabiti stihove i strofe različitih poetičkih škola; u njegovoj ćemo lirici naći slobodni stih, ali i besjedovni stih po uzoru na biblijski, zatim čvrste strukture uokvirene u četverostih s križnim rimama. U pjesmama će progovoriti o tajnama srca i kršćanskoj ljubavi u domovini (*Tajna Božićne noći*, *Sretan Božić i vesela Nova godina*) i u emigraciji (*Misterij u hrvatskoj crkvi u Gary, Indiana*). U marijanskoj lirici Mašina se

ne fokusira samo na Gospu, već širi značenje na svoju majku, Crkvu okrijepe i na domovinu. Za njega je majka »kao i Matoševa Gospa Marija — još i Majka Hrvatska s dušom punom rana, suza i ljubavi«:¹⁵

*To nježno srce moje majke
Što leprša kraj mog srca u samoći,
Dragocjeno je kao zlato i bajke,
I šapuće mi uspavanku u noći.*

*»Tajna života je u ljubavi Boga,
Sakriveni Ona pronalazi ključ,
Cijeli nam svijet je pismo Onoga
Koji u tami noći donosi luč.«*

Mlađi od Mašine, Anđelko Galić (rod. 1958.) pjesnik je duhovne lirike koji čitateljima ostavlja i pitanja i odgovore. Tako pjesmu *Još jednom* završava stihovima: *još ću jednom // ostati // otvoren // tvojim // sugestijama*. Galić voli, izgleda, čitatelje začuditi jer je njegov sugovornik moguće ljubavnica, koje duhovno biće, živa osoba iz nedavnih razgovora, njegovo unutarnje biće... Sumnja u logiku važna je za postmodernu jer se baš njima i preispitivanjima mogu graditi bolji odnosi, a zanemarivati materijalno, svijet novca, profita i statističkih pokazatelja. Pjesnik ne posustaje (*Kapitulacija*), njegovo samopromatranje izranja dvojama: vjerovati ili ne, nastojati na potragama ili se ukopati i čekati:

*Ne tražim
pravdu od
tebe
(to bi bilo previše)*

*tek da mi kažeš
u dvije riječi*

*da ste ti
i svi sveti
(veliki i mali)
sa mnom
naum već neki
skovali.*

Pjesnici čija poezija uranja u filozofijska razmišljanja, bave se pitanjima suvremenoga svijeta, čovjeka i opstanka, dakako i emigrantskim temama po-

¹⁵ Igor ZIDIĆ, »Melkior Mašina«, *Da uzmognemo očuvati jezik pradjedova*, Neda Pupačić, ur., New York, Zagreb, Hrvatska katolička misija blaženog Ivana Merza, HKZ-Hrvatsko slovo, 2007., 106.

vratka i domoljublja, mogu biti uvršteni u izbore suvremene hrvatske lirike. Većim dijelom pripadnici akademske zajednice, bave se i drugim društvenim djelatnostima. Toj bi se skupini hrvatskih pjesnika mogao posvetiti opširniji znanstveni rad i analiza nego što je to moguće ovim radom, pa bi svakako o tomu valjalo razmisliti u nekoj drugoj prigodi.

Čitanjem lirike Nade Pomper Gulije brzo se uočavaju najvažniji motivi: umjetnost, ljubav, jezik, zavičaj/domovina, kojima valja pripisati i one teme u kojima se s radošću i ljubavlju sjeća svoje obitelji, rođaka, djetinjstva i uspomena. Domicil je pripadnost, a pjesnikinja ga doživljava i kao obvezu da ne zaboravi svoje podrijetlo, u svojem je kraju splela prvi vijenac od poljskoga cvijeća (*prvi ogenj si vužgala*) i zapamtila prvo erotsko iskustvo. *Civilizacijske tekovine* su potjerale našega čovjeka s grunta, odvojile ga od zemlje i smjestile ga u nebudere. Uskoro će zaboraviti i materinski idiom, pa mu Nada Pomper Gulija precizno i s jasnom namjerom daje prvenstvo pred dogovornim standardom. U *Zagorskoj liri* poziva: *čkom i slušaj* kako Zagorje diše glazbom, a pjesnikinja sve promatra s etičkoga stajališta gledanjem u umjetnost oko nas, prirodno stanje koje u čovjeka razvija samo dobro. Asfalt i betonski mostovi i u ovoj pjesmi prijetnja su prirodnoj energiji i moralnomu kodu koji nestaje u nepovrat. U pjesmi posvećenoj Dragutinu Tadijanoviću, *Se rožice z nami*, pjesme naziva *rožicama* koje opajaju kao i stvarne ruže svojim mirisima.

Nada Pomper Gulija razvija u svojim pjesmama filozofijska pitanja oslanjajući se na egzistencijalnu tjeskobu, pitanja čovjeka, svojih najmilijih, slobode i, u prvomu redu, samoostvarenja. Za nju je čovjek osoba s imenom, postupcima, osobinama i zaslugama. U pjesmi *Na steze pred nami* kroz tamu sjećanja čuje glasove iz mladosti, ljudi koje traži među zvijezdama. Gdje su naši mrtvi? Jesu li se samoostvarili i što čovjek treba učiniti da bi završio među zvijezdama? Sjećanje je jedan od odgovora (*Zovem te, zovem*) jer je sjećanje na nečiju dobrotu (*svietlo zmedi sien*) dragocjenost koju izvlači u trenutcima egzistencijalne upitanosti znajući da male životne radosti i životne uspomene nisu mali i nevažni, nego ljudski životni pokretači:

*Zovem te, zovem,
a tebe nigdi nema
šaptom i pjesmom
glas se sebe vrne
kak svietlo
zmedi sien.*

Ivan Župa piše duže pjesme, sastavljene od minijatura u kojima se odražavaju njegove najvažnije teme: ljubav, vječnost, prolaznost vremena, sjedi-

njenje, more. Njegove obale u stvarnosti ne dodiruje more, ali ono je element u kojemu se osjeća živim i postojećim. Župa nije pejzažist pa ne slika kamene vrleti, bilje koje se pripija uz kamen ili savija od bure i juga, on ne slika oštra ljudska lica i težak rad za preživljavanje. Iza prvoga sloja, u kojemu pjeva o svojim unutarnjim doživljajima prirode i okoliša, obraća se vječnosti, spoznaji o višem bitku i istinskoj čovjekovoj prirodi i biti. Župa promiče univerzalne istine koje čovjek može zaboraviti i možda ponovno otkrivati. Kako je čovjekov svijet organiziran oko aspekata fizičke zbilje, ljudi su prisiljeni predati joj se, izgraditi život oko materijalnih dobara. To je niža čovjekova priroda pa Župa nastoji ući u skrivene pore misli i stanja duha u stalnom pokretu i potrazi za poistovjećanjem s dušom (*Svih sjena slika*). Spoznaja vodi u beskonačno, odnosno u neznanje i u nemogućnost da se svemiru obrati uobičajenim pjesničkim sredstvima: *najljepše u vremenu // jest // da dolazi samo // i // opet samo odlazi*. Župa je pjesnik imenica i glagola, prilozi i pridjevi se rijetki u njegovu pročišćenom izrazu pa svoje pjesničke slike i misli gradi jednostavnim rečenicama strukturiranim po načelu subjekt, objekt, predikat. Imenicama gotovo gomila pojave vanjskoga svijeta i svojih unutarnjih doživljaja prikazujući skupove predmeta i pojava, opipljivost i neopipljivost, zbilju i osjećaje. Veliki broj glagolskih predikata govore o društvenim i prirodnim procesima i duhovnim pjesnikovim stanjima, djelovanjima koje uzrokuju prirodne ljepote, u prvomu redu more, morske struje, valovi i vjetrovi. Župina je rečenica kratka, a nizanjem se uklapa u veću cjelinu tako da su misaono ovisne jedna o drugoj upravo nanizanošću (*Otisnut*):

*more se kupa u kiši
vjetar me grli
kiša me ljubi
vali me uljuljkuju
brodica me čuva
oblaci mi domabuju...*

Slikarica, pijanistica i pjesnikinja Branka Grakalić piše standardnim hrvatskim jezikom, kajkavskim i čakavskim mjesnim govorom i zagrebačkim slengom svoje mladosti, *kak se nekad govorilo v Zagrebu*. Dok su pjesme na mjesnim idiomima tematski vezane za prostor (Medulin u Istri, Zagorje, Zagreb), pjesme na hrvatskomu standardu širega su zahvata, djelo su pjesnikinje koja ne privlači publiku *bašćinskim glasima*, duhovitim igrama riječi i sintaktičkim konstrukcijama. U ovim se pjesmama predstavlja umjetnica koja duboko promišlja i proživljava opći ekosustav opterećen biotehnoškijskim onečovječenjima. Branka Grakalić je akvarelistica u poeziji, njezine su pjesme slikovne, pune komplementarnih boja kojima, ipak, prevladavaju svijet-

le (bijela, žuta, mjesečina) i vjera kako je svijet mjesto koje valja poštivati i voljeti jer je ljubav *svemirska*:

*knjigu života zatvaram
bez listova bez stranica
jer sve je već odavno
nestalo u svemiru
u kojem je
samo jedna moguća
ljubav prava*

Prema filozofijskim i religijskim naucima i poeziju nazivamo hermetičnom ako je višeslojna, nejasna i višeznačna, često nedokučiva. Tajna je umjetnička zadanost, a hermetična je poezija i u hrvatskoj književnosti ostvarila značajna djela, prije svega emigrantskih pjesnika (sjetimo se Lucijana Kordića¹⁶ i Viktora Vide), pod utjecajem talijanskih hermetista, Giuseppea Ungarettija, Salvatorea Quasimoda i Eugenija Montalea. Zatvorenost i simbolika obilježja su dijela pjesnika HIL-a, prije svih Marije Franičević Jeličić, Loredane Kun i Božene Marčelić.

Marija Franičević Jeličić, rođena čakavka, većinom piše standardnim hrvatskim jezikom. To je još jedna zanimljivost ovih pjesnika jer se izvan domovine češće izražavaju standardnim jezikom, nego svojim mjesnim idiomom (tako i Marijan Karabin ili Nada Pomper Gulija pišu i standardnim hrvatskim jezikom i kajkavskim mjesnim idiomom svojega zavičaja). Marija Franičević Jeličić svoju je autopoetiku izgradila oko introspekcije stalno koketirajući s hermetizmom i čisteći jezik od suvišnih ukrasa, osobito gomilanja epiteta, pa su njezine pjesme pročišćene, jasne i nenametljive, slobodnoga, dužega, stiha. Njezine pjesme u čitateljskoj svijesti ostavljaju tragove koji se utiskuju zbog poruka, a ne zbog formalnih razloga (izbora riječi, metaforike, vrste stihova i rima) slijedeći tako put Viktora Vide. Raščlambom pjesama može se zaključiti da je Marija Franičević Jeličić pjesnikinja hrvatskoga egzistencijalizma. Ona se zanosi zavičajem, prolaznošću, čovjekom i društvom, svojim unutarnjim svijetom i domovinom.

Recenzentica zbirke *U potrazi za izgubljenim obzorima* Helena Burić o pjesnikinji Loredani Kun zapaža: »Pjesničke slike ona donosi izvorno, (...), ali njihova simbolika i značenjsko polje su neizravni, zakučasti, gotovo filozofični.«¹⁷ Svojom se poezijom obrazovana kroatistica u emigraciji, Loredana Kun, obraća ljudima *nazbilj* čime pokazuje obrazovanost i neusiljenu spon-

¹⁶ Usp. Lucijan KORDIĆ, prir., *Hrvatska iseljenička lirika*, Rim, Ziral, 1974.

¹⁷ Helena BURIC, »Loredana Kun«, *U potrazi za izgubljenim obzorima*, Neda Pupačić, ur., Split, New York, Naklada Bošković, Hrvatski svjetski kongres, 2013., 89.

tanost po uzoru na slavnoga prethodnika dum Marina. Ni pjesnikinjino se srce *ne maškarava*, ona ne moralizira, ali se i ona bori protiv gluposti u svom vremenu, a to se, prije svega, odnosi na ljude koji nisu spremni na žrtvu, pomoć drugima, ljubav i sućut. Pjesnikinjini su *nazbilj* ljudi predvodnici dobroga i u Dubrovniku, *vječnoj inspiraciji i ljubavi*, Hrvatskoj i svijetu. Njezin je opus, predstavljen u ovoj zbirci, zaziv dobrote, pravde i spoznaje, uz Krista je sigurna i neranjiva, a spoznaja o *mythosu* ju uvjerava da ne može naći spas i kajanje jer su antička božanstva slika naših grješnih života, planova i nauma. Kun vjeruje u pomoć drugim ljudima i to je temeljna misao njezina ciklusa:

*Vidim, osjećam i slutim
Život i neizmjeran teret što se nosi
I podnosi
Bez izlaza i kraja.
Svi mi imamo
U životu Iskariota.*

Odrasli na području gdje je usmena književnost važna za naraštaje, neki su emigrantski pjesnici posvećeni usmenim narodnim stihovima, lirskim peticima i šestercima, uz neizostavne osmerce, deseterce i dvanaesterce. Duh usmene narodne književnosti nazočan je u tim pjesmama i u formalnomu i u sadržajnomu smislu. Ti pjesnici (primjerice Kata Raštigorac Šamonik, Ivan Gerić, Anica Zdunić, Franjo Brkić itd.) promatraju svijet rada, oslušuju svoju okolinu, skrbe za obitelj i rade na zahtjevnim radnim mjestima u emigraciji. Njihova je lirika svijet tema o iseljeničkim temama, kritički osvrt na trku za materijalnim, slika napuštene i raseljene domovine (Hrvatske i Bosne i Hercegovine) i rada u stranomu svijetu. Bol za domovinom ne prestaje ni onda kad se spozna da je odlazak bio njihov izbor; novac je sve manje potreban, ali ljubav je sve manje dostupna i gasi se. Obično se uz materijalnu sigurnost, slobodu, obiteljski sklad i položaj u društvu vezuju zadovoljstvo i sreća. U ovih je pjesnika riječ o dubokom suprotstavljanju silama izvan njih samih. Sreća ne traje dugo kao ni zadovoljstvo.

Ove pjesnike možemo priključiti društvenim komentatorima (Marijanu Karabinu, Berislavu Breljaku, Ivanu Puhalu, Ivanu Geriću, Ivanu pl. Jelačiću-Kajbušu).

Ivan Gerić osmerački je u maniri duhovite narodne poskočice opjevao hrvatske zavičajne i sportske odnose pjesmom *Zagrebcan se pravi Dalmatin-cem*, a deseterački život u domu za nezbrinuta djecu pjesmom *Siročad*. Gradnju tunela kroz Velebit za autocestu Zagreb-Split opjevao je pjesmom *Velebitski tunel*. Šaljivim stihovima progovara o hrvatskomu mentalitetu, lo-

kalnoj politici i problemima s javnim natječajima. Sličnim se humorističnim diskursom javlja i Ivan Puhalo komentirajući svijet oko sebe i svoju svakodnevnicu. Pjesmom *Iz Puhalo kuta* zabavlja se mirovinom:

*S kiselim smiješkom, smežurana lica
svima javljam bez vica
da sam neki dan zakoračio u šezdeset petu
te sam u zadnje vrijeme primijetio oko sebe
sljedeće promjene na svoju štetu:*

*Sve je mnogo dalje nego što je bilo.
Dva puta je dalje do ugla
i još su dodali i brijeg.*

Po uzoru na pučke pjevače iz domovine i oni rabe riječi onako kako valja da bi komentirali društvenu zbilju. Njihovi su recipijenti redovito slušatelji, pa je i poezija koju pišu emigranti po uzoru na narodnu svedena većinom na razinu recipijenata. Ovaj verbalni folklor tipična je hrvatska pučka lirika nastala iz pera samoniklih pučkih pisaca i namijenjena je puku. Društveni su komentari, ipak, druga vrsta stvaralaštva od emigrantske domoljubne poezije jer domoljubna se poezija okreće retoričnosti gubeći svoju umjetničku snagu. Za pučke osmerce i deseterce, pak, to se ne može reći.

Ivana Bačić Serdarević naizgled se uklapa u opću sliku emigrantske poezije: žal zbog odiljanja i sjeta za korčulanskim i dubrovačkim stijenama motto su njezine lirike u prvomu čitanju. Uranjanjem u njezine pjesničke strukture pomnim čitanjem, otkriva se svijet suvremene pjesnikinje koja ne žali truda da cijeli svijet svede na komadić neba na Šipanu i čovjeku dodijeli srce kao ključ bivstvovanja i ljudskosti. Njezin je najvažniji simbol svjetionik, svjetlo koje pomaže sagledavanju, osvješćivanju putokaza. Ta se lanterna *nikada ne zaboravlja, i samo njegova svjetlost na kraju tunela znači povratak*. Svjetionici tijekom ljudske prošlosti označuju opasne hridi, obale, pomažu pomorcima i po boji svjetla s koje stijene dolazi signal. Kad je čovjek svjestan opasnosti i svojih stanja, tek tada može iščitavati putokaze i usmjeravati osjećaje i vlastita vladanja.

Sjećanje na djetinjstvo u Dubrovniku evocira pjesmom *Dvije grmuše*. Bačić Serdarević govori o dobu kada su nepromočivi šuškvanci bili *najveće dostignuće modnog dizajna*. Grmuša je mala ptičica selica, jedna od najboljih pjevica. Pjesnikinja i njezina mala prijateljica provodile su djetinjstvo u razgovoru o mnogim temama za odrasle, živeći u gradu kojim je vladala neimaština izazvana ideološkim diktatima pa su i jeftini šuškvanci krijumčareni uz velike rizike. Kako su se selile stvarne grmuše, tako su se odselili i ljudi:

S. Listeš: *Udruga Hrvatska izvandomovinska lirika*

*Ali Ivana ne može zaboraviti kako bi se
Neda ljutila kada bi joj govorila za mnoge
predmete za kojim je žudjela: »Imam ja to
baš isto takvo na Šipanu!«*

Slikar, pjesnik i filmski redatelj Anton Perich predstavio se izborom svoje poezije u zajedničkoj zbirci *S ove strane mosta*. Stjepan Šešelj piše da su Pericheve pjesme »zapusi, kao kovitlaci vjetra što izvija se i raste i savija se, poput bure, široka, juga il maestra«.¹⁸ Ne mislimo da se ovakvim pjesničkim iskazima može nešto reći o poeziji jer je ona stvaralačko ostvarenje nadarene osobe, a ne slučajni fenomen nastao djelovanjem prirodnih sila. Kultura se može opisati kao čovjekovo ostvarenje prema onomu što je natura, priroda, ali kultura je proizvod ljudskoga uma, zamisli, htijenja i sposobnosti. Stoga je kultura sve ono što nije natura, iako se one nužno isprepleću. Svoj je umjetnički potencijal Perich ostvarivao na različitim poljima. U prvoj pjesmi *Bio sam pjesnik* predstavlja svoj odnos prema svijetu oko sebe i potrebu da bude ispunjen i sretan. Čovjekov život se ne može definirati jednom ili dvjema potrebama, on je veliki roj osjećaja, znanja, ostvarenja, nedoumica, učenja i zaboravljanja, ispunjenosti i traganja jer nije našao ispunjenje želja i znatiželja. Sve što ti se događa, kaže Perich, varljivo je, nestaje u zraku i tvoje su slave bile uzaludne:

*Slavio sam.
Slavio sam.
Jedna po jedna
Slave su se
Digle u zrak
Na krilima
I bez krila
I digle u zrak
Sa pticama
I sa molitvama.*

Pjesmom *Gdje je sredina mene* Perich definira čovjeka, ne ulazeći u arisotelovsku zamisao o logosu, riječi, jeziku i razumu. Za njega je ljudsko biće, on sam, mozaični sklop svjetlosti i membrana, ljubavi i zemlje, ravnoteže i sigurnosti, vanjskoga izgleda i unutrašnjosti. Čovjek je, kaže Perich, osoba cjelovitosti i ljepote. Njegovo je biće svojevrsna mandala, krug stabilnosti kako bi postao potpunim i višom cjelinom. Uz cjelovitost, kao da ne želi za-

¹⁸ Stjepan ŠEŠELJ, »Anton Perich«, *S ove strane mosta*, Neda Pupačić, ur., Zagreb, Astoria, New York, HKZ-Hrvatsko slovo, Hrvatska katolička misija blaženog Ivana Merza, 2008., 108.

boraviti ni svoje kršćansko naslijeđe, Perich seže i za ljepotom, koja se po tominskoj estetici ne može ostvariti bez cjelovitosti (*integritas*).

Ljubav je božanstvo pohvala je čovjekovim dvjema stranama: na jednoj su rogovima, a na drugoj krila. Čovjek ljubavi gradi kule s mnogo balkona, ali često ne uspijeva jer se one pretvaraju u kule babilonske, nesklad između onoga što se hoće i onoga što se uspijeva. Ljudska je potreba ljubav; čovjek želi biti koristan, nezlonamjeran, pravedan i odan, nastoji biti i gospodar i sluga ljubavi, pokoravati joj se i biti joj nadređen. Kako uspjeti i tijekom života pokazivati perspektivu svih svojih strana i kako razumjeti perspektive drugih ljudi, njihove potrebe i brige, njihovu korist i nezlonamjernost? Može li se čovjek usredotočiti na svačije potrebe? Da, kad krila prevladaju nad rogovima, no ti trenutci nisu trajni, povremeni su i kratki. Dakako, ljubav je, kaže Perich, vodilja odgovornosti za postupke i odnose prema drugim ljudskim bićima. Smrtnost nas tjera da snažno i brzo mičemo i planine, a sklad i odgovornost, ljubav, nam izmiču sve dok nas slabost i smrt ne sjedine s Bogom:

*A čovjek je smrtan
Sve do onog dana
Kad mu se
Sila
Pretvori u slabost.
Kad mu se sila
Pretvori
U slabost
Onda kao ljubav
Bit će i čovjek
Božanstvo.*

Školovanje i kulturalni kontekst rezultiraju stavovima da su književna djela ostvaraju elitne manjine, koja, istina, može, a i ne mora, u svoj rad i promišljanje uključiti zahtjeve naroda, njegove težnje, baštinu, raspoloženje i osjećaje prema posve određenim pojavama. Istina je, međutim, da umjetnost nije podložna elitizmu i da je previše često u povijesti dokazala suprotno: darovite su osobe stvorile najbolja umjetnička djela, zagonetno i tajnovito jezikom preoblikovavši svijest i svoje zamisli u književna djela. Ove ćemo skraćene prikaze dijela emigrantskih pjesnika završiti baš takvom darovitom osobom, koja je uspjela hrvatskim jezikom pisati dobru poeziju (p)ostavljajući u njoj tragove zemlje primateljice.

Mario Kalfić (rođ. 1977.) u rodnomu je Kaknju živio do godine 1993. kada je morao napustiti dom i preseliti se najprije u Vareš, pa u Stolac da bi godine 1999. emigrirao u Sjedinjene Američke Države, gdje je radio kao va-

rilac. Kalfić je svojim životom i poezijom pokazao hrvatske emigrantske obrasce — naporan rad na teškim poslovima da bi se preživjelo u tudini, shvaćanje da se vlastiti jezik i identitet moraju čuvati i na njemu stvarati novu vrijednost i poteškoće da se upozna publika s djelom i u domovini i u zemlji primateljici. Da živi u domovini, možda bi kritičari Kalfića približavali kvorumašima, dakako jer se radi o velikoj i heterogenoj skupini pjesnika koji su razvili autopoetike i ne slijede neku zajedničku nit. Sintaksom Kalfićeve pjesme u sebi kriju različite slojeve, heterogene su same po sebi i ustrojstvom i pjesničkim motivima. Kod Kalfića ćemo naći stihove usredotočene na osobne emocionalne procese, prognanost kao stanje trajne svijesti, ironiju i filozofijska pitanja o svijetu besmisla, nespokoja i opće nejednakosti:

*Gasim se kao veliki dimnjaci vaših i naših gradova,
što su zagađivali čist zrak
a mi obolijevali i nestajali jedan za drugim.
Stojimo u redu za smrt a nismo ni svjesni.
Sjetim se kad sam imao sjaj,
svjež upaljen plamen je nadaleko bacao zrake živosti...*

Đuro Vidmarović dobro primjećuje kako se »pjesnička riječ hrvatskog izvandomovinstva okreće novim predmetno-tematskim ishodištima, te da traži poetski kompromis, pa čak i nove vrijednosti u simbiozi s kulturnim stečevinama zemlje useljenja«. ¹⁹

V.

Članovi Udruge Hrvatska izvandomovinska lirika objavljuju zajedničke zbirke poezije na hrvatskomu standardnomu jeziku i mjesnim idiomima čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja. Prema načelu prostornoga diskontinuiteta, dio tih pjesnika stalno boravi u zemljama primateljicama, dio ih živi i u emigraciji i u domovini, a neki su se vratili u domovinu. Kao i njihovi emigrantski prethodnici, do godine 1991., njihova poezija ne prati ni književna kretanja u domovini ni ona u zemljama primateljicama pa se može pouzdano zaključiti kako grade vlastiti model književnoga stvaranja. Prema tematskim i poetološkim aspektima moguće je njihovu poeziju razvrstati u više skupina, što ne ovisi o njihovim generacijskim zahtjevima ili pripadnostima.

¹⁹ Đuro VIDMAROVIĆ, »Hrvatski blues«, *Utkani u naše korijene*, Neda Pupačić, ur., Zagreb, Astoria, New York, HKZ-Hrvatsko slovo, Hrvatska katolička misija blaženog Ivana Merza, 2009., 49.

Srećko Listeš

The Croatian Emigrant Lyricism Association

The Croatian Emigrant Lyricism Association was established by a group of Croatian emigrants to the US within the framework of the Croatian World Congress. Soon the Association dissociated with the Congress and started to involve poets from other European countries. Since the year 2000, it has been publishing one joint poetry collection every year. This group of poets, whose members have finished various types and levels of education, is heterogeneous in terms of age and poetic expression. Some members live abroad, some have returned to Croatia, while some reside both in Croatia and the country they emigrated to. A part of them publish poetry by themselves, while some find their way to reader's eyes through joint collections. The goals of the Association include the preservation and global promotion of the Croatian language, particularly the genuine Chakavian, Kajkavian and Shtokavian local Croatian dialects that they brought with themselves from Croatia, as well as the cooperation among Croats living abroad and the protection of Croatian national identity in the world. Their poetry includes — along with the familiar, typically emigrant ideas about returning to Croatia — some existentialist, hermetic and postmodern titles which do not follow literary trends in Croatia nor in the new countries. Due to new modes of communication arising from globalization, this emigrant group challenges the accepted concept of stable and unstable emigrant groups.

Keywords: *Croatian Emigrant Lyricism Association, Croatian emigrant literature*